

РОЛЬ ОМЕЛЯНА ПРИЦАКА У РОЗБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У США

Омелян Прицак (1919–2006) став ученим світового рівня в декількох галузях науки: філологія, лінгвістика, сходознавство, історія, україністика. Він зробив гідний внесок у розвиток світової орієнталістики як науковець-дослідник та як ініціатор і організатор міжнародних наукових осередків, зокрема *Societas Uralo-Altaica*, *Ural-Altische Jahrbücher*, *Permanent International Altaistic Conference*. Вчений підніс українські студії на рівень світової науки, будучи інтелектуальним лідером в утвердженні престижу української гуманітаристики за кордоном, створивши і розвиваючи три українознавчі кафедри у Гарвардському університеті та Український науковий інститут Гарвардського університету.

В автобіографічному нарисі О. Прицак зазначив: «Усе своє наукове життя я ділив поміж українською історією та сходознавством, з тим, що до 1968 р. сходознавство було моєю офіційною дисципліною, і силою факту я йому більше приділяв уваги. Другий стимул до моєї концентрації на українській історії був викликаний потребами української науки»¹. Відповідно для оприлюднення, верифікації та обговорення своїх наукових планів і дослідницьких результатів у цих двох наукових ділянках вчений використовував в тому числі фахові наукові асоціації, членом яких його було обрано або які створював і розвивав. Значення наукового співтовариства для дослідника, де відбувається творення, збереження і передача спеціалізованої суми знань, він усвідомив ще у студентські роки у Львові, коли, навчаючись у Львівському університеті, українські студії опановував у Науковому товаристві ім. Шевченка під керівництвом І. Крип'якевича і Т. Коструби². Згодом О. Прицака обрали до низки міжнародних сходознавчих та історичних наукових товариств (*Deutsche*

¹ Прицак О. Мій шлях історика // Прицак О. Історіософія та історіографія Михайла Грушевського. Київ – Кембрідж, 1991. С. 74.

² Прицак О. Мій шлях історика. С. 68–69; Pritsak O. Mein Lebenslauf // Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» (далі: НаУКМА). Ф. 10. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 163.

Morgenlandische Gesellschaft (Leipzig), Turk Dil Kurumu, Ataturk Kultur, Dil ve Tarih Yuksek Kurumu (Ankara), Royal Asiatic Society (London), Société Fennougrienne, Societas Orientalis Fennica (Helsinki), Medieval Academy of America, American Academy of Arts and Sciences (Cambridge), а також він був співзасновником і багатолітнім президентом міжнародного наукового товариства Societas Uralo-Altaica (Hamburg). Українознавчі наукові задуми, інтереси і дослідження вчений реалізовував у таких українських наукових інституціях, як Українська Вільна Академія Наук (далі: УВАН), Наукове товариство ім. Шевченка (далі: НТШ), Українське історичне товариство (далі: УІТ) та Міжнародна асоціація українців.

О. Прицак належить до членів УВАН, організаційно пов'язаних з академією з початкового етапу її діяльності у Німеччині. Прагнучи стати фахівцем у вибраній ще на початку своїх університетських років сходознавчій ділянці, О. Прицак у 1943 р., після закінчення Львівського університету і перерваного війною навчання в аспірантурі у А. Кримського, стає студентом Берлінського університету, де продовжує свої сходознавчі студії. У 1946 р. він поновлює навчання в Геттінгенському (нім. Göttingen) університеті, де 1948 р. захищає дисертацію на тему «Karachanidische Studien»³ про державу Караханідів та тюркську династію караханідів у Центральній Азії IX–XIII століть і здобуває звання доктора філології зі спеціальності «тюркологія, іраністика, ісламознавство і славістика» з найвищою академічною відзнакою *summa cum laude*. У той же час О. Прицак поновлює стосунки з українськими дослідниками, що з кінцем війни емігрували на Захід і опинилися в Німеччині. Це були його товариші зі Львівського університету, колеги з НТШ у Львові, знайомі науковці з Києва. У налагодженні цих контактів свою роль відіграла також УВАН, яка сприяла згуртуванню й об'єднанню українських науковців – мешканців таборів Ді-Пі, без громадянства і засобів для існування, в невизначених, тривожних і часом небезпечних обставинах повоєнної Німеччини. Конференції, які організувала УВАН попри несприятливі повоєнні умови, були без перебільшення дуже важливою формою і наукової, і людської комунікації у той непростий час та ставали темою подальших дискусій, розмірковувань і листовного спілкування. Наприклад, М. Андрусак, який не зміг взяти участь в одній з конференцій, дякує О. Прицакові за листа про перебіг конференції та висловлює велику цікавість до доповіді М. Міллера з розлогими коментарями інтерпретацій деяких сюжетів української історії українськими вченими⁴.

³ *Pritsak O. Karachanidische Studien I–IV. Studien zur Geschichte der Verfassung der Türk-Völker Zentralasien. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Georg-August-Universität zu Göttingen* // Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1, 2.

⁴ Лист М. Андрусяка до О. Прицака від 1 січня 1947 року // Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1410. Арк. 105–107.

Членство О. Прицака в УВАН у США датується з 18 квітня 1948 р. Саме цього дня членами УВАН обрано між іншими також О. Оглоблин, Б. Мартос, Д. Чижевський, Ю. Шевельов⁵. До діяльності УВАН О. Прицак долучився ще у 1946 р., взявши участь у Першій науковій конференції історичної групи УВАН, що відбулася 6 липня в місті Аугсбург (нім. Augsburg). Варто зазначити, що в першій половині 1946 р. вже було сформовано 12 фахових наукових об'єднань або груп УВАН, зокрема й орієнталістична група⁶. Однак О. Прицак увійшов до складу історичної групи, яка об'єднувала в основному фахівців з української історії⁷. Згадана конференція відіграла роль завершальної крапки в організації саме окремої історичної групи, що в липні 1946 р. виокремилася зі складу групи перед- та ранньої історії. Одинадцять дійсних членів УВАН, серед яких президент УВАН у США Д. Дорошенко, П. Курінний, В. Міяковський, В. Щербаківський, Н. Полонська-Василенко, Б. Крупницький, В. Мацяк та інші, ініціювали створення історичної групи як самостійної фахової структурної одиниці УВАН, визначили план її діяльності та обрали ще сім дійсних членів – М. Андрусяка, І. Витановича, В. Дубровського, о. Й. Скрутеня, М. Чубатого, О. Шульгина, А. Яковлева⁸. З цього грона вже знаних науковців на першій історичній конференції з доповідями виступили Д. Дорошенко, Б. Крупницький, Н. Полонська-Василенко, В. Мацяк, С. Жук. О. Прицак був наймолодшим доповідачем і представляв українських науковців із Геттінгена. З огляду на плани історичної групи щодо пошуків матеріалів з української історії в німецьких архівах і бібліотеках, в тому числі Геттінгена, дослідник-початківець мав узяти участь в пошуково-дослідницькій роботі саме в цьому місті його осідку і навчання в той час. Доповідь на конференції О. Прицака була про Жванецьке перемир'я в «Історії Наїми» османського хроніста Мустафи Наїми (1655–1716). Текст доповіді, як і в більшості інших

⁵ Вісті УВАН. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1970. С. 73–74.

⁶ *Дорошенко Д.* Розвиток української науки під прапором Шевченка. Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1949. Серія: Літопис УВАН. Ч. 10. С. 9.

⁷ Орієнталістичну секцію УВАН згодом перейменовано на секцію сходознавства і вона функціонувала в Німеччині насамперед завдяки старанням її багатолітнього голови В. Державина. В архіві О. Прицака зберігається копія протоколу конференції секції сходознавства УВАН від 3–4 червня 1950 р. в Ляйпгаймі (нім. Leipzig an der Donau, Німеччина), в якій взяли участь В. Державин, П. Курінний, М. Антонович і В. Дубровський. У тексті протоколу немає жодної інформації щодо інших членів секції сходознавства та їхньої відсутності на цій конференції. Отже, попри те, що О. Прицак в цей час після захисту докторської дисертації далі працював у ділянці сходознавства в Геттінгенському університеті, він, ймовірно, не брав участі в роботі секції сходознавства УВАН. Див.: Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1410. Арк. 105–107.

⁸ Бюлетень Української Вільної Академії Наук. Аугсбург: Українська Вільна Академія Наук, 1946. Ч. 8–9. С. 5.

доповідачів конференції у вигляді авторського конспекту, було опубліковано у Бюлетені УВАН за серпень-вересень 1946 р.⁹ Протягом наступних років, коли О. Прицак завершував навчання в Геттінгенському університеті, писав докторську роботу та її успішно захищав, він одночасно брав активну участь у конференціях і засіданнях історичної групи, виголосив низку доповідей, що були тематично пов'язані з його сходовознавчими дослідженнями, а також з проблемами Київської Русі і козацької доби, а саме: «Великий каган наш Володимир», «Слово о законі і благодаті», «Турецькі джерела та роботи до Мазепинської доби», «Проблема династії Караханідів»¹⁰.

Здобуті знання у Львівському університеті, в аспірантурі у А. Кримського, у Берлінському університеті сприяли тому, що в цей час О. Прицак здійснює самостійні пошуки та дослідження східних матеріалів у контексті української історії. Він бере участь у написанні розділів про Київську Русь, Золоту Орду, Кримське ханство та Османську імперію до «Курсу історії України», який готували науковці Українського вільного університету на чолі з О. Оглоблиним¹¹. У 1948 р. виходить стаття О. Прицака у збірнику НТШ, присвячена історіографічному та джерельному аналізу турецько-українського договору 1648 р.¹² Крім того, О. Прицак складає перелік сходовознавчих документів і рукописів, пов'язаних з історією України, пропонуючи включити їх до видавничих проєктів УВАН. У листі-відповіді О. Оглоблин підтримує ініціативу молодого науковця, повідомляючи: «Намічені Вами видання орієнтальних джерел до історії України включаю до видавничого плану Археографічного Інституту УВАН. Цей план буде поданий до Президії УВАН наприкінці січня. Надісланих Вами даних поки що вистарчить. Прошу надіслати мені орієнтовний розмір рукопису в друк. аркушах і кошторис видання Павла Алепського (згоден з Вами, що його треба поставити в першу чергу). Звичайно мені важко сказати, що (й, головне, коли) з того вийде, але знаю, що настрої (видавничий) у Президії й Видавництва УВАН оптимістичний, потроху вони щось видають (маю враження, що в першу чергу йдуть праці, ближчі до Авгсбургу), кошти на видавничу справу є (заокеанські), хіба що не так легко одержати тут готівку. Будь-що-будь, свій видавничий плян, а також й з тим Павлом Алепського (дуже люблю його, колись я з великим захопленням перечитав весь переклад Муркоса), буду завзято боронити. Може щось і вийде

⁹ Прицак О. Жванецьке перемир'я (1653 р.) за турецьким хроністом Наїмо'ю // Там само. С. 15–18.

¹⁰ Антонович М. 50-річчя Української Вільної Академії Наук // Науковий збірник (1945–1950–1995). Нью-Йорк, 1999. IV. С. 22.

¹¹ Див.: Листи О. Оглоблина до О. Прицака від 16 січня 1949 р. та 3 березня 1950 р. // Наукова бібліотека НАУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 743. Арк. 2–4.

¹² Прицак О. Союз Хмельницького з Туреччиною 1648 року // Записки Наукового товариства Шевченка. Мюнхен, 1948. Т. 156. С. 143–164.

з того»¹³. Подальші події, пов'язані з еміграцією більшої частини членів УВАН до Північної Америки і згортанням діяльності УВАН у Німеччині, унеможливили втілення цих видавничих планів. Аналізуючи створення і початковий період діяльності УВАН у Німеччині, М. Антонович поіменно називає декілька десятків її перших активних членів, які, за його словами, «кількісно і якісно творили ядро УВАН»¹⁴. Серед цих визначних діячів української науки різних поколінь вказано також ім'я О. Прицака.

Переїзд О. Прицака у 1960 р. з Німеччини до США започатковує новий період його праці в УВАН, що характеризується активним залученням вченого до організаційної роботи академії, безпосередніми тривалими контактами, в тому числі дружніми, з багатьма членами УВАН у США, реалізацією низки важливих для української науки дослідницьких і видавничих проєктів тощо. Зробивши успішну академічну кар'єру в Німеччині, посівши у 1957 р. посаду професора алтайської філології, тюркології та історії Центральної Азії в Гамбурзькому університеті, О. Прицак здобуває світове визнання у сходознавчій науці, а саме в тюркології, зробивши значний внесок у дослідження історії та культури степових народів, цивілізацій та державних утворень Євразії, а також в алтайську філологію. У 1960/61 навчальному році Гарвардський університет запросив О. Прицака гостьовим професором і дослідником. Вчений залишається у США і у 1961–1964 рр. працює професором тюркології та історії Центральної Азії у Вашингтонському університеті (Сіетл), а з 1964 р. і до виходу на пенсію у 1990 р. – на аналогічній посаді, згодом на посаді професора кафедри історії України імені М. С. Грушевського Гарвардського університету. У 1960–1965 рр., перебуваючи у США, О. Прицак продовжує очолювати тюркологічні й алтайські студії на міжнародному рівні як президент *Societas Uralo-Altica* і редактор журналу *Ural-Altische Jahrbücher* та періодичних видань *Ural-Altische Bibliothek* і *Slavo-Orientalis*. З середини 1960-х років, після кількох десятиліть наукової роботи в ділянці історії та філології народів степу, що відображено у понад 300 працях, вчений повертається до свого початкового інтересу – історії України. Він працює над двома основними темами – походження Русі і «Слово о полку Ігоревім» як історичне джерело, а також розпочинає створення українознавчого центру у Гарвардському університеті.

Науковець з притаманною йому енергією долучається до науково-організаційного життя української спільноти Північної Америки і насамперед УВАН у США. Приїзд О. Прицака до США і його роботу в академії належно сприйняли члени організації, що висловив один з організаторів УВАН у Німеччині В. Міяковський у листі до О. Прицака: «Пригадуючи собі наші знамениті

¹³ Лист О. Оглоблина до О. Прицака від 1 січня 1949 р. // Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 743. Арк. 3.

¹⁴ Там само. С. 15.

кількаденні наукові з'їзди – конференції УВАН в Німеччині, ентузіазм і дружню атмосферу, що завжди панувала на цих з'їздах, хочу по-дружньому привітати Вас з появою в нашому теперішньому середовищі і побажати Вам від щирого серця всякого добра»¹⁵. Ю. Шевельов, який також був знайомий з О. Прицаком ще з часів роботи в УВАН у Німеччині, повідомляв йому: «Сьогодні відбулася конференція дійсних членів нашої Академії, на якій Вас одногосно обрано на дійсного члена Академії. Як і всі мої колеги, я сподіваюся, що Ви погодитесь бути в Вашій дальшій праці з нами»¹⁶. На конференції академії від 31 грудня 1960 р. О. Прицака обрали дійсним членом УВАН у США¹⁷ і, відповідно до обов'язків дійсного члена академії, він брав участь у роботі систематичних організаційних конференцій дійсних членів. Крім того, протягом низки каденцій, кожна з яких тривала приблизно чотири роки, О. Прицак входив до керівництва УВАН у США. Так, 16 квітня 1966 р. на конференції УВАН було переобрано весь її керівний склад, і О. Прицака разом з Д. Горняткевичем обрали заступниками нового президента О. Архимовича. На наступній конференції УВАН 18 квітня 1970 р. його знову обрано одним із заступників голови Управи О. Оглоблина на каденцію 1970–1974 рр.¹⁸. Третя каденція праці О. Прицака в Управі УВАН з обов'язками заступника голови академії тривала у 1975–1978 рр.¹⁹ Остання каденція діяльності Управи УВАН, до якої входив учений, охоплює 1987–1991 рр.²⁰ Отже, протягом 25-ти років О. Прицак як заступник голови Управи УВАН брав безпосередню участь в організації наукової і видавничої діяльності академії, неодноразово в разі потреби головував на конференціях дійсних членів УВАН, а також представляв УВАН на форумах українських організацій у США та в середовищі американської академічної спільноти.

Як заступник президента академії та член її Управи О. Прицак неодноразово був задіяний в обговоренні статутних документів УВАН у США. Так, у 1969 р. керівництво академії ініціювало внесення змін і доповнень до статуту, чинного від часу його затвердження конференцією дійсних членів ще у червні 1957 р. За 12 років у діяльності та структурі УВАН у США відбулися зміни, що потребували перегляду статуту й відповідного відображення в ньому струк-

¹⁵ Лист В. Міяковського до О. Прицака від 17 листопада 1966 року // Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 928. Арк. 37 зв.

¹⁶ Лист Ю. Шевельова до О. Прицака від 31 грудня 1960 року // Там само. Спр. 806. Арк. 3.

¹⁷ Списки дійсних членів УВАН у США станом на 1 жовтня 1969 р. // Там само. Спр. 1410. Арк. 46.

¹⁸ Архимович О. Матеріали до історії Української Вільної Академії Наук у США // Вісті УВАН. Нью-Йорк, 2000. Ч. 2. С. 106.

¹⁹ Лист голови Конференції дійсних членів УВАН О. Оглоблина до О. Прицака від 30 січня 1975 року // Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 928. Арк. 87.

²⁰ Див.: Там само. Арк. 11.

турних нововведень і нових форм діяльності²¹. У 1973 р. в УВАН знову виникла необхідність обговорення змін у статуті, і тодішній голова Управи академії О. Оглоблин звернувся насамперед до О. Прицака в цій справі: «Нам треба буде обговорити низку важливих справ, зокрема щодо УВАН (справа змін у Статуті та інші). Добре було б, якби ми могли зустрітися також з Проф. І. Шевченком, Головою Статутової Комісії»²². Як дійсний член УВАН вчений брав участь у край важливій справі функціонування кожної інституції – формуванні її якісного складу гідними науковцями і поповненні УВАН новими членами. Він надавав рекомендації кандидатам у члени-кореспонденти та в дійсні члени, зокрема таким науковцям, як І. Лисяк-Рудницький, Я. Білінський, О. Федішин, Б. Цимбалістий, Т. Гунчак, Я. Пеленський, Є. Пизюр, В. Омельченко, І. Фізер, С. Гординський, Р. Голод-Третяк та ін., а також залучав до співпраці з УВАН і рекомендував на членство в академії вже визнаних вчених неукраїнського походження з різних країн (Tibor Halasi-Kun, Richard Frye, Karl Menges, Richard Pipes, Peter Golden та ін.)²³.

Буквально з перших місяців перебування у США О. Прицак бере участь у роботі Історичної секції УВАН, зокрема, виступаючи з науковими доповідями на її засіданнях. Перші виступи вченого здебільшого відображають його сходиначі дослідження в контексті української історії. Так, 10 грудня 1960 р. він виголосив свою першу доповідь в УВАН у США на тему «Перший монгольський намісник в Україні»²⁴. І. Лисяк-Рудницький через декілька років, пам'ятаючи про цей дебют О. Прицака в УВАН на американському ґрунті, пропонував йому подати статтю на цю тему до планованого історичного збірника: «Якщо Ти цієї речі ще не використав деінде, це знаменито підходило би до програми першого Збірника»²⁵. У 1961 р. на конференції, приуроченій двадцятим роковинам від дня смерті А. Кримського, його доповідь «А. Кримський як орієнталіст» була ключовою на науковому зібранні

²¹ В архіві О. Прицака в НаУКМА зберігаються матеріали УВАН у США, зокрема проєкти статуту, статут, регулямін, списки членів, документи прийому кандидатів у члени з їхніми біографічними довідками, протоколи засідань, звіти, в тому числі фінансові звіти, комунікати Управи, матеріали видавничої діяльності, запрошення на конференції, програми, доповіді учасників конференцій, бюлетені «Новини з Академії» за 1964–2005 рр. Відповідно до обсягу ці документи упорядковано у дві справи. Див.: Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1410–1411.

²² Лист О. Оглоблина до О. Прицака від 16 листопада 1973 року // Там само. Спр. 743. Арк. 18.

²³ Списки кандидатів у члени-кореспонденти та дійсні члени УВАН // Там само. Спр. 1410. Арк. 28–51.

²⁴ Chronicle // Annals of Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States. New-York, 1961. Vol. IX. NN 1–2 (27–28). P. 339.

²⁵ Лист І. Лисяка-Рудницького до О. Прицака від 26 березня 1962 р. // Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 723. Арк. 1.

академії²⁶. З середини 1960-х років у своїх виступах Омелян Прицак висвітлює різні аспекти двох своїх домінуючих тем цього періоду – походження Русі та «Слова о полку Ігоревім». Наприклад, у 1965–1966 рр. О. Прицак виступив з такими доповідями, як «Політична географія Євразійського Степу XII століття та її відображення в “Слові...”» (28 лютого 1965 р.), «Дата створення “Слова о полку Ігоревім”» (1 травня 1965 р.), «Автор “Слова о полку Ігоревім”» (18 грудня 1965 р.), «Русь, Велика Русь і Земля Руська» (26 лютого 1966 р.), «“Не-дикі” і “дикі” половці» (12 листопада 1966 р.), «Оцінка Нормана Голба хозарського документу X століття з тюркологічної та історичної точок зору» (24 червня 1967 р.), «Раннє християнство в Україні» (25 листопада 1967 р.), «Віщий Олег і князь Олег» (23 лютого 1969 р.), «Путь із варягів у греки» (20 травня 1971 р.), «Культурна взаємодія між євреями і місцевим населенням в часи Київської Русі» (29 січня 1972 р.), «Проблема автентичності давнього єврейського документу про Віщого Олега» (27 травня 1972 р.), «Вступ до української інтелектуальної історії XIX ст.» (10 квітня 1976 р.), «Початок Києва – коли і як виник княжий город?» (28 лютого 1982 р.)²⁷. Цей навіть неповний перелік доповідей О. Прицака в рамках діяльності Історичної секції УВАН у США є важливим не лише для відтворення наукових зацікавлень самого доповідача, а й для реконструкції діяльності УВАН загалом у 1960-ті – 1980-ті роки, зокрема наукових напрямів, масштабів і проблематики її роботи.

З 1965 р. О. Прицак долучився до участі в ініційованих з 1962 р. Історичною секцією УВАН у США періодичних тематичних наукових конференціях українських істориків і дослідників суспільних наук. Так, на четвертій конференції «Історія України козацької і козацько-гетьманської доби» він виступив з доповіддю «Етимологія і зміст слова “козак”» (12 червня 1965 р.), на п'ятій конференції «Історія Галичини під австрійським пануванням в 1772–1918 роках» – з доповіддю «Український історик Іван Крип'якевич» (17–18 червня 1967 р.), на восьмій конференції «Проблеми історіографії і методів дослідження української історії» – з доповіддю «Методи досліджень історії середньовічної України» (5 грудня 1970 р.)²⁸. Варто зазначити, що тему останньої конференції запропонували членам УВАН у США О. Оглоблин і О. Прицак²⁹. Останній свої наукові праці базував на застосуванні найновіших методологічних принципів світової історичної науки і цим намагався спонукати українських істориків активно використовувати різноманітні методи дослідження.

²⁶ Chronicle // Annals... New-York, 1962–1963. Vol. X. NN 1–2 (29–30). P. 147.

²⁷ Запрошення і програми конференцій УВАН у США // Наукова бібліотека НАУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1411. Арк. 23, 24, 31

²⁸ Запрошення і програми конференцій УВАН у США // Наукова бібліотека НАУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1411. Арк. 3, 19.

²⁹ Лист І. Лисяка-Рудницького до співробітників Сьомої річної конференції істориків і суспільствознавців УВАН від 6 серпня 1969 року // Там само. Спр. 928. Арк. 64–65.

О. Прицак також брав участь у конференціях, організованих різними комісіями при УВАН у США, та у спільних конференціях історичної секції і комісії. Так, у конференції комісії досліджень постреволуційної України і Радянського Союзу УВАН 20 квітня 1974 р. вчений виступав з темою «Українська проблема на конференції в Яссах у листопаді 1918 року»³⁰. У спільній конференції українських істориків і дослідників суспільних наук та комісії з досліджень українсько-єврейських стосунків при УВАН 25 травня 1974 р. він виголосив доповідь «Навернення хозарів у юдаїзм»³¹. Влітку 1978 р. О. Прицак брав участь у п'ятому літньому виїзному семінарі, організованому філадельфійським відділенням УВАН. Ініціативна група тих семінарів – молодші члени або прихильники УВАН прагнули через лекції з обов'язковими дискусіями протягом тижня поглибити знання з українознавства та розуміння проблем України насамперед у молоді, яка присвячувала себе різним фахам³². І хоча ці семінари мали радше популярний, а не науковий характер, О. Прицак, хоч і завантажений викладацькою і науково-організаційною роботою в університеті, погодився виступити з лекцією з подальшим її обговоренням, запропонувавши тему «Українська інтелектуальна історія XIX–XX століття»³³.

Окрім фахових історичних конференцій, організованих історичною секцією, О. Прицак брав участь у роботі пленарних загальноакадемічних конференцій УВАН у США, які організовували з нагоди відзначення важливих історичних дат і подій в українській історії і культурі та відбувалися за участі членів різних фахових секцій академії. Поряд з Ю. Шевельовим, О. Оглоблиним, І. Шевченком О. Прицак входив до числа постійних доповідачів на цих конференціях³⁴. Зокрема, він виступив з доповіддю «Історіографія Михайла Грушевського» на конференції, присвяченій 100-річчю від дня народження М. Грушевського, яка відбулася 18 грудня 1966 р. Ця конференція увійшла в історію української зарубіжної науки не лише через участь у ній О. Оглоблина, О. Прицака, Л. Винара, Я. Пеленського, які віддали належне видатній постаті М. Грушевського, але й завдяки об'єднанню зусиль трьох наукових інституцій в її проведенні – Історичної секції УВАН, Історично-філософської секції НТШ та УІТ³⁵. У 1980 р. на конференції, присвяченій 30-літтю Української Вільної

³⁰ Chronicle // Annals... New-York, 1973–1977. Vol. XIII. NN 35–36. P. 347.

³¹ Запрошення і програми конференцій УВАН у США // Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1411. Арк. 29.

³² Біланюк О., Голод Р., Третяк О. Літні семінари у Гантері (Н.Й.). 1974–1992 // Вісті УВАН. Нью-Йорк, 2000. Ч. 2. С. 138.

³³ Chronicle // Annals... New-York, 1978–1980. Vol. XIV. NN 37–38. P. 306.

³⁴ Архімович О. Матеріали до історії Української Вільної Академії Наук у США. С. 108.

³⁵ Запрошення на урочисту пленарну конференцію, присвячену 100-річчю народження Михайла Сергійовича Грушевського та програма // Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1411. Арк. 8.

Академії Наук у США, прозвучала доповідь О. Прицака «Що таке українська історія?»³⁶.

З часу здобуття визнання і посилення впливу Українського наукового інституту Гарвардського університету в міжнародному науковому середовищі і серед української зарубіжної спільноти налагоджено тісну співпрацю УВАН, НТШ, УІТ та УНІГУ в різних напрямках, зокрема у проведенні щорічних наукових шевченкознавчих конференцій³⁷. О. Прицак не обмежувався організаційною підтримкою цих конференцій, а виступав також як доповідач. У 1980-ті роки спільні Шевченківські та інші тематичні конференції стали традицією у співпраці УВАН, НТШ, УІТ та УНІГУ. До 100-річчя від дня народження Д. Дорошенка у 1982 р. українські наукові інституції провели ювілейну конференцію, де О. Прицак виступив з ключовою доповіддю «Дмитро Дорошенко як історик України». У 1985 р. УВАН організував конференцію на вшанування пам'яті І. Лисяка-Рудницького, де О. Прицак виголосив доповідь «Іван Лисяк-Рудницький – історик та публіцист»³⁸. На спільній конференції, присвяченій 120-літтю від дня народження М. Грушевського, що відбулася 13 грудня 1986 р., О. Прицак представив доповідь на тему «Львівський період діяльності Михайла Грушевського»³⁹. Вчений належав до того сузір'я членів УВАН, які завдяки своїм фундаментальним знанням та ерудиції порушували у своїх наукових і публічних виступах широке коло проблем і викликали резонанс та подальші дискусії в науковому середовищі. Підтвердженням цього можуть служити слова багатолітнього секретаря УВАН І. Замші, адресовані О. Прицакові на тексті запрошення на чергове засідання Історичної секції: «Раді завжди сердечно вітати Вас і з великим зацікавленням слухати Ваші прецінні доповіді»⁴⁰. Загалом лише на різних конференціях і засіданнях УВАН О. Прицак виголосив понад 30 наукових доповідей.

Маючи багатолітній досвід створення, редагування і видання журналу *Ural-Altische Jahrbucher* та інших серійних наукових видань у Німеччині, О. Прицак успішно використав його як головний редактор двох збірників *Annals of Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States* (Vol. XI (1964–1968), NN 1–2 (31–32) обсягом 304 сторінок та Vol. XII (1969–1972), NN 1–2 (33–34) обсягом 294 сторінки). Листування членів редколегії вказаних збірників *Annals* з О. Прицаком відображає весь непростий процес їхньої підготовки, редагування авторських текстів, узгодження й уточнення тексту з кожним автором, перекладу більшості статей на англійську мову, вирішення питань транслітерації,

³⁶ *Chronicle // Annals... New-York, 1978–1980. Vol. XIV. NN 37–38. P. 300.*

³⁷ Звіт Управи УВАН у США. 1983–1987 роки // Наукова бібліотека НАУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1410. Арк. 128–129, 132, 134.

³⁸ Там само. С. 130.

³⁹ Там само. С. 133; Спр. 1411. Арк. 34–35, 38.

⁴⁰ Там само. Спр. 1411. Арк. 4

свідчить про неодноразові вичитки текстів тощо⁴¹. Варто зазначити, що видання кожного збірника, як й інші форми діяльності членів УВАН, ускладнювалося тим, що здебільшого члени редколегії, зокрема й О. Прицак, мешкали в різних містах і поза межами Нью-Йорка – осідку УВАН. Документи засвідчують, що з кожним авторським текстом статті чи рецензії та матеріалами розділів «Хроніка» і «Некрологи» О. Прицак ретельно ознайомлювався, вказував на помилки, неточності й вимагав у разі потреби необхідних змін і коригувань для збереження академічного рівня *Annals*. Приміром, лише декілька цитат з численних листів члена редколегії збірника І. Замші до О. Прицака передають процес підготовки видання і свідчать про безпосередню участь у цьому процесі О. Прицака та його скрупульозність і вимогливість: «Щиро дякую за надіслану коректу стор. 3–183. Бачу, що багато виловлено «чортиків». Висилаю дальші сторінки 184–303»⁴²; «На Ваше бажання посилаю останню коректу статті С. Крашенинникова, стор. 69–89. 90-у стор. я Вам надіслав 4.IV.69. Дуже потішили з таким скорим закінченням останньої коректи в сторінках. Поки друкуватиметься матеріал – ще раз вишлю Вам на перегляд та затвердження обкладинки»⁴³. О. Оглоблин звертається до О. Прицака з проханням перевірити англomовний текст його статті «Ancestry of Mykola Gogol (Hogol)» до *Annals*, зокрема переклад і транскрипції слів «булава», «універсал», «гетьман»: «Якщо все це, на Твою думку, в порядку, прошу статтю переслати просто до УВАН. Мені вже не треба її переглядати (хіба-що згодом в коректі)»⁴⁴.

О. Оглоблин неодноразово звертався до О. Прицака не лише щодо редакторських правок, пошуку книжок з приватної бібліотеки вченого чи Гарвардського університету. Протягом багатолітнього спілкування між обома вченими сформувалися тісні дружні стосунки та довіра, що допомагало їм узгоджувати і вирішувати багато спільних наукових і організаційних справ, зокрема стосовно діяльності УВАН. Підтвердженням цього є хоча б слова з листа О. Оглоблина до О. Прицака у справі видання планованого збірника УВАН, присвяченого 100-річчю від дня народження М. Грушевського: «...хочу порадитися з Тобою щодо характеру й змісту цього збірника. ...Я хотів би знати твою думку щодо цього збірника (звичайно, він мусить мати цілком науковий характер). Крім того, прохання до тебе рекомендувати (з бібліографічними довідками) ті статті Грушевського, що їх слід передрукувати у збірнику. Сам я цього зробити не можу, бо не маю ні тих видань, де вони були опубліковані, ні навіть бібліографії проф. Грушевського (це, мабуть, є у Гарварді). Отже, властиво, дві найбільш актуальні справи. Багато є таких питань

⁴¹ Див.: Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 928.

⁴² Лист І. Замші до О. Прицака від 7 лютого 1969 р. // Там само. Арк. 61.

⁴³ Там само. Арк. 63.

⁴⁴ Лист О. Оглоблина до О. Прицака від 1 грудня 1971 р. // Там само. Спр. 743. Арк. 17.

(головне, пов'язаних з тривалим станом стагнації в УВАН), але про це краще буде поговорити в особистій розмові»⁴⁵.

Ознайомившись із досвідом видання *Annals* УВАН англійською мовою й участі в них американських дослідників та бажаючи ввести україністику у світовий науковий дискурс, О. Прицак у 1964 р. ініціював перед керівництвом УВАН у США потребу видання наукового українознавчого журналу трьома європейськими мовами – англійською, німецькою і французькою. Вчений, тривало співпрацюючи з низкою європейських видавництв, попередньо отримав згоду відомого голландського видавництва Mouton & Co, що спеціалізувалося на виданнях академічної літератури зі славістики, орієнталістики і мовознавства. Видавництво зобов'язувалося фінансувати та поширювати журнал у міжнародному академічному середовищі. О. Прицак виявив готовність стати на чолі редакційної колегії журналу і забезпечувати постійне коло його авторів. Журнал вчений бачив у форматі щорічника, який публікував би 3–4 наукові статті на різноманітну українознавчу тематику, а також рецензії і розлогі бібліографічні огляди. Попри схвалення ідеї журналу Ю. Шевельовим, І. Шевченком, Ю. Луцьким, І. Лисяком-Рудницьким, В. Голубничим і М. Лабунькою⁴⁶, цей намір залишився не реалізованим, що було не поодиноким випадком в умовах відсутності сталого фінансового забезпечення діяльності УВАН, як й інших українських інституцій.

Участь О. Прицака в діяльності УВАН у США охоплює ще один важливий напрям функціонування кожної наукової інституції і наукової праці вченого, а саме – підготовку та оприлюднення наукових досліджень у виданнях академії. Після вищезгаданої публікації у «Бюлетені УВАН» за 1947 р. понад кількості наступних праць вченого, що побачили світ протягом 1950-х років у різних видавництвах і наукових виданнях, лежали у площині його сходознавчих досліджень. Серед цих публікацій варто згадати про одну статтю, яка має дотичність до української проблематики і описує перший турецько-український союз 1648 р.⁴⁷ З 1960-х років у науковому доробку вченого з'являються праці і сходознавчої, і української тематики. Останні надруковано в багатьох українських виданнях Північної Америки і Європи, а також у виданнях українського центру Гарвардського університету. Список праць О. Прицака, опублікованих у виданнях УВАН, нараховує близько 10-ти позицій. Перша публікація в *Annals* з'явилася в розділі некрологів і присвячена

⁴⁵ Лист О. Оглоблина до О. Прицака від 25 лютого 1967 р. // Там само. Арк. 6.

⁴⁶ Резюме виміни думок між учасниками зустрічі, що відбулася в Нью-Йорку, дня 30-го грудня 1964 року // Там само. Спр. 1410. Арк. 108–110. Див. також: Документ про діяльність академії (1964): резюме дискусії // Вісті УВАН. Нью-Йорк, 2004. Ч. 3. С. 173–176.

⁴⁷ *Pritsak O. Das erste türkisch-ukrainische Bündnis (1648) // Oriens: Journal of the International Society for Oriental Research. Leiden, 1953. Vol. 6. Nr. 2. S. 266–298.*

І. Крип'якевичу⁴⁸. Читачеві пропонують не просто типовий меморіальний текст у відповідному жанрі. Це – аналітична стаття з характеристикою місця І. Крип'якевича в українській науці, оцінкою високих стандартів його наукової праці і особистої поведінки в умовах війни і політичних репресій, а також з подякою вчителів за навчання і увагу. О. Прицак цією публікацією підтвердив західноєвропейську наукову традицію з її усвідомленням історичної значущості некрологів видатних науковців як елементу історіографічної культури. У 1972 р. в *Annals* з'являється стаття «“Слово о полку Ігоревім” як історичний документ»⁴⁹ – тема, над якою О. Прицак працював з часу приїзду до США і до кінця життя. Перед публікацією статті на цю ж тему він виступав декілька разів, апробуючи її на наукових зібраннях, зокрема на пленарній конференції УВАН у США у 1965 р. та на Семінарі слов'янської історії і культури Колумбійського університету у 1970 р. У цей час вчений готував монографічне дослідження про «Слово...», в якому заголовок одного з розділів повторював назву статті. О. Прицак бере участь у виданнях УВАН, підготовлених на пошану О. Оглоблина⁵⁰ та Ю. Шевельова⁵¹. Після повернення вченого з України до США у 1996 р. він продовжує науково працювати, публікується в болгарських, турецьких та українських виданнях, зокрема не оминає увагою й науково-інформаційний орган УВАН «Вісті УВАН у США». У 2004 р. тут в одному номері з'явилися два матеріали О. Прицака: розділ «Статті» «Вісника...» відкриває публікація «Звідки прийшов літописний Рюрик?»⁵², пов'язана з *magnum opus* вченого «Походження Русі», другий том якого в ці роки він видавав у Києві; другу публікацію «Моя українізація і початок наукової праці»⁵³ у розділі «Спогади» вчений присвячує товаришеві з часів навчання у Львівському університеті та Науковому товаристві ім. Шевченка у Львові у 1936–1939 рр., члену УВАН О. Домбровському.

Багатогранна участь О. Прицака в УВАН як її дійсного члена і заступника голови, його ініціативи, ідеї, принципи діяльності та вимоги до наукової праці відображено в його листуванні з багатьма членами академії, зокрема

⁴⁸ *Pritsak O. Ivan Kryp'iakevych (1886–1967) // Annals... New-York, 1964–1968. Vol. XI. NN 1–2 (31–32). P. 264–268.*

⁴⁹ *Pritsak O. The Ihor' Tale As A Historical Document // Annals... New-York, 1969–1972. Vol. XII. NN 1–2 (33–34). P. 44–61.*

⁵⁰ *Прицак О. Вступне слово до ювілейного збірника на честь Олександра Петровича Оглоблина // Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина. Нью-Йорк: Вид. Української Вільної Академії Наук, 1977. С. 17–19.*

⁵¹ *Pritsak O. Ukrainian koryst' 'benefit' // Studies in Ukrainian Linguistics in Honor of George Y. Shevelov. (=Annals of Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States. New-York, 1985. Vol. XV. NN 39–40). P. 253–257.*

⁵² *Прицак О. Звідки прийшов літописний Рюрик? // Вісті УВАН у США. Нью-Йорк, 2004. Ч. 3. С. 11–20.*

⁵³ *Прицак О. Моя українізація і початок наукової праці // Там само. С. 129–133.*

М. Андрусяком, М. Антоновичем, О. Архимовичем, А. Білінським, Л. Винаром, В. Голубничим, О. Горбачем, О. Домбровським, І. Лисяком-Рудницьким, Ю. Луцьким, Т. Мацьківим, В. Міяковським, О. Оглоблиним, В. Омельченком, Є. Пизюром, Д. Чижевським, Ю. Шевельовим, І. Шевченком та ін. Кореспонденти обговорювали широке коло питань щодо діяльності УВАН, інших українських інституцій, їхньої співпраці, завдань і проблем української науки загалом. Як організатор і керівник українознавчого центру в Гарвардському університеті, а згодом – директор УНІГУ О. Прицак з перших кроків на цій посаді намагався інкорпорувати своїх колег з УВАН до розвитку українських студій в Гарварді. Він звертався до Д. Чижевського, О. Оглоблина, Є. Пизюра та інших з пропозицією викладати курси для студентів і докторантів університету. Як відомо, першим гостьовим професором кафедри історії України в Гарвардському університеті у 1968/69 навчальному році завдяки старанням і підтримці О. Прицака став О. Оглоблін, оскільки, на думку О. Прицака, «тільки Він (О. Оглоблін. – Т. С.) міг перенести до Нової Землі найкращі традиції Київської документальної історичної школи»⁵⁴. Протягом 1970–1973 рр. О. Оглоблін працював на кафедрі історії України Гарвардського університету як науковий консультант докторантів, зокрема разом з О. Прицаком він був консультантом першої докторської дисертації з української тематики в Гарварді, яку захистив у 1973 р. О. Субтельний. Збірник з трьома перевиданими працями О. Оглоблина був одним з перших, що побачив світ у Гарвардській серії українських студій зі вступом О. Прицака як головного редактора серії⁵⁵. У цій серії з'явилося ще три видання за участі членів УВАН у США – Ю. Луцького⁵⁶, Ю. Перфецького⁵⁷ та Д. Чижевського⁵⁸. У низці ініційованих О. Прицаком видавничих проєктів у Гарвардському університеті задіяли членів УВАН, зокрема В. Міяковський співпрацював у підготовці до друку творів М. Костомарова і М. Слабченка⁵⁹, В. Омельченко готував до друку вибрані твори та листування Д. Дорошенка⁶⁰. О. Прицак пропонував М. Андру-

⁵⁴ Прицак О. Вступне слово до ювілейного збірника на честь Олександра Петровича Оглоблина. С. 19.

⁵⁵ Ohloblyn O. A History of Ukrainian Industry / Harvard Series in Ukrainian Studies. Vol. 12. München: Wilhelm Fink Verlag, 1971. 311 p.

⁵⁶ Luckyj George S. Between Gogol' and Ševčenko. Polarity in the Literary Ukraine: 1798–1847 / Harvard Series in Ukrainian Studies. No. 8. Munich: Wilhelm Fink Verlag, 1972 (1971). 210 p.

⁵⁷ The Galician-Volynian Chronicle (translated and annotated by George Perfecky) / Harvard Series in Ukrainian Studies. No. 16. München: Wilhelm Fink Verlag, 1973. 159 p.

⁵⁸ Tschizewskij D. Skovoroda: Dichter, Denker, Mystiker / Harvard Series in Ukrainian Studies. No. 17. Munich: Wilhelm Fink Verlag, 1974. 233 p.

⁵⁹ Листи В. Міяковського до О. Прицака // Наукова бібліотека НаУКМА. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 738.

⁶⁰ Матеріали підготовки видання «Д. Дорошенко. Вибрані твори та листи у 2-х томах під ред. В. Омельченка» // Там само. Спр. 1341.

сякові перевидати його твори, починаючи від докторської дисертації, включно з працями, опублікованими в різні роки у збірниках та журналах, а також розробив структуру планованого двотомника і склав перелік праць⁶¹. О. Оглоблин, Ю. Шевельов, Я. Рудницький брали участь в організованому О. Прицаком у Гарварді Семінарі українських студій, що був своєрідною формою наукового вишколу молодих дослідників з україністики. О. Прицак залучав колег з УВАН до співпраці в науковому журналі УНІГУ Harvard Ukrainian Studies, де публікували свої праці О. Горбач, Т. Гунчак, М. Лабунька, Ю. Луцький, Я. Пеленський, Є. Пизюр, Ю. Перфецький, І. Лисяк-Рудницький, В. Рудко, Ю. Шевельов та ін.

Співпраця О. Прицака з УВАН охоплює 60 років. Він був одним з тих небагатьох її членів, які від часу її постання в Німеччині протягом десятиліть не лише організаційно підтримували стосунки з Академією, але й своїми знаннями і працею долучилися до розбудови УВАН у США як наукового і соціокультурного феномену, створеного українською діаспорою у ХХ столітті. Як вчений зі світовим ім'ям і широким баченням ролі й місця науки у соціогуманітарних і цивілізаційних процесах, він докладав чимало зусиль для інтеграції української науки у світовий науковий контекст, у тому числі своєю участю в організаційній, дослідницькій і видавничій діяльності УВАН, прикладом відповідального і вимогливого ставлення до наукової праці, нетерпимістю до дилетантства і поверховості, повагою до історичних джерел та високою культурою їхньої інтерпретації.

Символічним є той факт, що саме О. Прицак, член Української Вільної Академії Наук, яку створювали і позиціонували протягом десятиліть у зарубіжжі як спадкоємницю Всеукраїнської академії наук 1920-х років, став першим з-поміж українських вчених закордону членом Національної академії наук України. Тому не випадково один із багатолітніх діячів УВАН, голова Управи академії декількох каденцій Ю. Шевельов, вітаючи О. Прицака і визнаючи його заслуги перед українською наукою, зазначав, що це визнання і свято «всіх нас»: «Від щирого серця вітаю Вас із цією заслуженою, але в історії ще небувалою почесною. Вона заслужена потрібно – Вашою науковою працею, Вашою організаційною працею і Вашою політичною лінією. Ви один з тих рідкісних у нас людей, хто зумів будувати безкомпромісну науку в безнастанному позірному компромісі з тим, чого так багато і в еміграції і на Україні. Я тепер уже великою мірою заштатний, але і я беру душею участь у цьому нашому святі. Бо це свято не тільки Ваше, а всіх нас, у своїй країні суцільній і в нашій науці суцільній. Прийміть від мене найкращі й найщиріші добрі побажання»⁶².

⁶¹ Лист О. Прицака до М. Андрусика // Там само. Спр. 663. Арк. 9; Матеріали підготовки «М. Андрусик. Вибрані твори» // Там само. Спр. 1412.

⁶² Лист Ю. Шевельова до О. Прицака від 15 червня 1990 р. // Там само. Спр. 806. Арк. 27.